

УДК-631.16:631.95(477.7)

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ В ПРИБЕРЕЖНИХ ТЕРИТОРІЯХ АЗОВО-ЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ

В.А. Фоменко, аспірант*

*Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень України НАН
України*

Ключові слова: еколого-економічний стан, земельні ресурси, інтегральні еколого-економічні показники.

Анотація. В статті сфокусована увага на еколого-економічний стан земельних ресурсів прибережних територій Азово-Чорноморського регіону. Обґрунтовано позиції щодо необхідності пошуку екологічної рівноваги в землекористуванні прибережних зон. Запропоновані основи інтегральної системи еколого-економічних показників стану земель.

Вступ. Аналіз чинників, що впливають на інвестиційну привабливість прибережних територій в Азово-Чорноморському регіоні, дозволяє зробити висновок, що найбільшу привабливість та попит мають ті зони, де стан навколишнього середовища та якість природних ресурсів найкращі, а витрати на розвиток інженерно-транспортної інфраструктури – найнижчі. Земельні ресурси в прибережні території Азово-Чорноморського регіону належать до пріоритетних зон розвитку рекреаційно-оздоровчої галузі та туризму, тому питання їх еколого-економічної оцінки є актуальним на сьогодні. Основними причинами, що перешкоджають забезпеченню їх збалансованого використання є відсутність науково обґрунтованої, чітко сформованої стратегії, недосконалість законодавчого і нормативного забезпечення, домінування економічного імперативу над соціальною і екологічною сферою.

Слід констатувати, що діяльність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо прибережних територій повинна базуватися на еколого-економічних та організаційних засадах, що декларують Концепцію сталого розвитку населених пунктів України: «повинна розширюватися система приміських природоохоронних територій з подвійною функцією: як легенів міст та зон короткочасного відпочинку» [1].

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню еколого-економічного стану земельних ресурсів і територій в цілому присвячено багато праць вчених, зокрема Д. Гнатковича, М. Ступеня, М. Шурика, Т. Галушкіної, О. Слюсаренка, А. Вишнякової [2, 3, 4, 5]. Окремі аспекти щодо концепцій та стратегій економіко-екологічного розвитку територій викладені в нормативно-правових актах [1]. Аналіз праць вчених свідчить про те, що науковий дискурс зосереджений на загальнонаціональних або конкретно регіональних еколого-економічних проблемах землекористування. Найменш вивченим залишається питання цілісної всебічної оцінки земельних ресурсів. Проведені дослідження несуть в собі фрагментарний, автономний потенціал і сфокусовані на окремих властивостях територій, які розглядаються через призму функціонального використання земель. Теоретичні знання з вивчення еколого-економічного стану земельних ресурсів інтерпретуються на практиці, проте вони далекі від бажаного результату.

Результати досліджень. Парадигмою використання земельних ресурсів прибережних територій Азово-Чорноморського регіону повинні стати принципи екологозбалансованого природокористування, яке ґрунтується на комплексній еколого-економічній оцінці, яка трансформує в собі об'єктивну, а не абстраговану інформацію. Земельні ресурси як компонент екосистем мають свої економічні, екологічні та соціальні особливості, характеризуються такою категорією як рекреаційна цінність і потребують інтегрованого підходу під час здійснення їх еколого-економічної оцінки їх стану.

Прибережні території Азово-Чорноморського регіону за виключенням південного узбережжя Криму посідають одне з останніх місць по якісних параметрах довкілля та за

---

* Науковий керівник – В.М. Степанов, доктор економічних наук, професор

рівнем використання природно-ресурсного потенціалу. За результатами еколого-економічного зонування було визначено комплексну оцінку територій в регіональному розрізі. Як свідчать дослідження РВПС України НАН України, значна площа прибережних територій Азово-Чорноморського регіону мають критичний рівень містобудівного освоєння та природно-техногенної небезпеки. Однією з причин сформованої кризової ситуації є недалекоглядна земельна політика і недостатнє виконання регіональних та муніципальних екологічних програм, щодо охорони та раціонального використання земельних ресурсів.

Необхідність покращення еколого-економічного стану земельних ресурсів прибережних територій Азово-Чорноморського регіону з метою їх екологобалансованого використання обумовлена такими позиціями:

1) унікальність та інваріантність земельних ресурсів вказаних територій – рекреаційно-оздоровчий потенціал земельних ресурсів приморського узбережжя знижується з кожним роком;

2) високий рівень урбанізації прибережних територій – питома вага містобудівного освоєння територій в межах прибережної смуги перевищує 70 %, щільність населення перевищує середньо український показник на 33 % [6, с. 4];

3) поліфункціональність господарської структури – земельні ресурси прибережних територій виступають як об'єкт розмежування різних функцій та просторової трансформації в системі «виробництво-розселення-рекреація» на засадах пошуку балансу інтересів;

4) погіршення екологічного стану довкілля – прибережні території знаходяться в епіцентрах екологічних ризиків та обмежень; житлово-комунальне господарство, об'єкти морського транспорту промислові підприємства є найбільшими джерелами забруднення земельних ресурсів вказаних територій.

Виходячи з вказаних позицій, можна зазначити, що дедалі актуальнішим є питання збалансованого функціонування тріади: земельні ресурси – населення – господарство (виробництво) в прибережних територіях. Аналіз стану земельних ресурсів прибережних територій свідчить про те, що вони потребують «екологічного розвантаження», шляхом впровадження екологоорієнтованих планувальних заходів.

Наростання еколого-економічних проблем у сфері використання земельних ресурсів вимагає формування ефективної земельної політики, а також визначення системи аналітичних показників які б давали змогу, використовуючи наявні інформаційні джерела, оцінити впливи на навколишнє середовище і кількісно оцінити екологічну ефективність діяльності суб'єктів господарювання.

Для комплексної оцінки еколого-економічного стану земельних ресурсів прибережних територій доцільно запровадити систему інтегральних еколого-економічних показників яка б надала змогу:

1) обґрунтувати необхідність інтеграції в управлінні земельними ресурсами прибережних територій, яка реалізує стратегію сталого розвитку територій;

2) оцінити еколого-економічний потенціал земельних ресурсів прибережних територій;

3) забезпечити екологічну безпеку, як головний пріоритет сталого розвитку прибережних зон;

4) відтворити природно-ресурсний потенціал земель в прибережній зоні.

Система інтегральних еколого-економічних показників необхідна для надання характеристики про процеси та явища, які впливають на земельні ресурси прибережних територій. До інтегральних еколого-економічних показників слід віднести всю сукупність показників, що характеризують структуровані відношення: «техногенне навантаження – стан земельних ресурсів – реакція землевласників (землекористувачів)». Ключова роль інтегральних еколого-економічних показників – надати інформацію про стан земельних ресурсів та вплив на них діяльності людини, з метою виявлення нових проблем та корегування прийнятих управлінських рішень.

Доцільно виділити наступні інтегральні еколого-економічні показники стану земельних ресурсів прибережних територій:

- 1) показник економічної ефективності;
- 2) показник антропогенного навантаження;
- 3) показник екологічної сталості;
- 4) показник динаміки розвитку, відтворення та охорони;
- 5) показник рекреаційно-оздоровчого потенціалу;
- 6) показник соціальної доступності;
- 7) показник інвестиційної привабливості;
- 8) показник обмеженості використання;
- 9) показник містобудівного освоєння;

Запропонований перелік інтегральних показників економічного та екологічного стану земельних ресурсів сформована в рамках стратегії сталого розвитку в територіальному розрізі. Застосування даних показників дає можливість співвідносити різні характеристики стану земельних ресурсів за їх екологічним та економічним значенням і в деякій мірі репрезентує соціальний аспект. Методом інтегрування можна визначити комплексний показник, на основі якого дати повну оцінку стану земельних ресурсів, як критеріальну основу їх сталого розвитку.

Висновки. З метою покращення еколого-економічного стану земельних ресурсів в прибережних територіях Азово-Чорноморського регіону варто було б, значну увагу звернути на:

- 1) планування та прогнозування використання земельних ресурсів прибережних територій;
- 2) створення сучасної ГІС, яка б відображала у вигляді інтегрального показника екологічний стан земельних ресурсів прибережних територій;
- 3) запровадження системи інтегральних показників еколого-економічного стану земельних ресурсів прибережних територій і визначення критичної оцінки ризику і небезпеки використання земель;
- 4) еколого-економічну адаптацію структури землекористування, що склалася, до структури природно-ресурсного потенціалу;
- 5) переорієнтацію земельно-територіального комплексу виключно на збалансований розвиток рекреаційно-оздоровчої галузі;
- 6) здійснення екологічного аудиту в прибережних зонах.

Концентрація уваги на вказаних заходах дозволить покращити еколого-економічний стан земель, сформує комплексний підхід до оцінки їх стану і сприятиме впровадженню інтегрованого менеджменту земельних ресурсів в прибережних територіях.

Література

1. Панченко Т.Ф. Рекомендації з планування території прибережної смуг морів / За ред. Т.Ф. Панченко. – Київ: 2009. – 32 с.
2. Вишнякова А.М. Еколого-економічні проблеми раціонального використання територій (на прикладі приморських територій): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. Наук: спец: 08.08.01 «Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища» / А. М. Вишнякова. НАН України. РВПС України. – К., 2004. – 20 с.
3. Галушкіна Т.П. Екологічний менеджмент та аудит рекреаційних територій (концептуальні засади та організаційний механізм) [Монографія] / За ред. Т.П. Галушкіної. – Одеса: ТОВ «ІНВАЦ», 2006. – 184 с.
4. Слюсаренко О.М. Економіко-організаційні засади екологізації міського землекористування: дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.06 / Слюсаренко Олексій Миколайович. - ІПРЕДУ НАН України. – Одеса, 2009. – 227 с.
5. Щурик М.В. Основні напрями поліпшення еколого-економічного стану земель аграрного сектора Карпатського макрорегіону / М. В. Щурик // Вісник ЛДАУ: економіка АПК. - Львів, 2006. – № 13. – с. 634-639.
6. Постанова ВРУ «Концепція сталого розвитку населених пунктів України» від 24.12.1999 р. № 1359-XIV. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Фоменко В.А. Эколого-экономическое состояние земельных ресурсов в прибрежных территориях Азово-Черноморского региона.

В статье сфокусировано внимание на эколого-экономическое состояние земельных ресурсов прибрежных территорий Азово-Черноморского региона. Обоснованы позиции относительно необходимости поиска экологического равновесия в землепользовании прибрежных зон. Предложенные основы интегральной системы эколого-экономических показателей состояния земель.

Ключевые слова: *эколого-экономическое состояние, земельные ресурсы, интегральные эколого-экономические показатели.*

Fomenko V.A. The ecology-economic condition of land resources in coastal territories of the Azov-Black Sea region.

In article the attention is focused to an ecology-economic condition of land resources of coastal territories of the Azov-Black Sea region. Positions are proved to concerning necessity of search of ecological equilibrium for land tenure of coastal zones. The offered bases of integrated system of ecology-economic indicators of a condition of the land.

Keywords: *the ecology-economic condition, land resources, integrated ecology-economic indicators.*